

Обряд українського весілля¹

Українська народна пісня – дорогоцінне надбання поетичного генія нашого народу, нев'януча окраса його духовної культури. Весь людський вік супроводять пісні. Спочатку гойдається материнський спів з колісками малюків, роняючи в дитячі душі зерна поезії й ніжності, пеленаючи дитинство в тихі мелодії. Потім дзвенять пісні дівочими та парубочими голосами, вливаючись у серце співаків бентежністю чийогось кохання, смутком чийогось розтавання, чиймись мріями, надіями на щасливе життя.

Нестримною повинню розливався спів на весіллях. У ньому і величання молодої та молодого – «княгині» та «князя» весільного обряду, – і мінорна симфонія туги за безтурботним дівуванням та рідною сім'єю, і тривога перед невідомістю життя у чужій родині. А поруч – барвистий калейдоскоп жартівливих пісень. Всі ці пісні разом з музикою, танцями та святковим одягом яскраво розцвічують і театралізують урочистий, найпопулярніший у народі весільний обряд.

Найбільш пісенними були обряди випікання короваю, благословення молодих, прощання молодої з дівочтвом і подругами, прощання молодої з батьківською хатою. Дуже часто в минулому шлюбні уклалися не за згодою молодих, а за волею батьків. А тому багато весільних пісень мали журливий характер, в яких звучала туга за рідною домівкою, батьками.

Весільним пісням властиві своєрідна мелодика, урочистість, глибокий ліризм. Водночас немало серед них і веселих, жартівливих пісень, адресованих старості, боярам, друзькам, музикам, кухаркам.

Сьогодні на весіллях вже не почувеш цих пісень, пронизаних духом наших пращурів. Я мала щастя слухати їх в ранньому дитинстві довгими зимовими вечорами від своєї мами, Драченко Дарії Антонівни, жительки села Баландино Кам'янського району Черкаської області. Мама знала безліч весільних пісень, мала чудовий голос і без неї не обходилося жодне весілля в селі. Такі пісні виконувалися в усій центральній частині України. Тому хочу поділитися тим, що зберегла моя пам'ять, цими краплинками невичерпного джерела народної мудрості, які так щедро живили нашу історію і культуру.

Підготовка до весілля розпочиналася заздалегідь. В середу, четвер і п'ятницю молода (наречена) зі старшою дружкою розносили особливої форми випічку – шишки – і запрошували родичів на весілля з далеких сіл. Молода і дружка підперізувалися рушниками, тканими червоними нитками. У молодої був ще один рушник перекинутий навпіл через праву руку. Шишки у вузлику носила дружка. Молода, запрошуючи на весілля, вклонялася, промовляючи: «Просили батько й мати і я прошу до мене на весілля».

¹ Записано в 1969 р. в м. Кам'янка Черкаської області.

У п'ятницю пекли коровай. Цю дуже важливу справу доручали заміжнім жінкам. Короваї випікалися у молоді і в молодого окремо.

Посеред хати ставили діжу і в ній вимішували тісто.

Перед цим просили благословення, співали:

Благослови, Боже, і отець, і мати
Коровай випікати.

Місила тісто і садила коровай у піч жінка, яка була щасливою у шлюбі. Розвідній жінці чи вдові робити це не дозволялося.

В суботу молода з дружками запрошували гостей на весілля у власному селі. Вони ходили по селу (попереду молода зі старшою дружкою, за ними – дружки – незаміжні дівчата йшли шеренгою). Всі підперезані червоними рушниками і співали весільних пісень.

Ой, батюшко Гордію,
Не дзвони рано в неділю,
Задзвони рано в суботу,
Перебий дівкам роботу.
Нехай не шують, не прядуть,
А до мене молоді в дружки йдуть.

В суботній вечір розпочинався дівич-вечір. Головна подія вечора – розплітання коси молоді.

У молоді збиралися дружки, гості. Молоду садили на посад під образами у кутку, обов'язково на кожусі, який вивертали вовною догори.

Дружки співали:

Кам'яна гора,
Чом ти не лупаєшся?
Дівко Марійко, (ім'я молоді)
Чом не розплітаєшся?
– Як зійде дощик,
Я буду лупатися,
Прийде Іванко – (ім'я молодого)
Буду розплітатися.

Молодий приходив з боярами (неодружені хлопці). Старший боярин повинен викупити кожуха. Дружки пильнували, щоб бояри не витягли кожуха без викупу і співали жартівливих пісень:

Задуха, боярин, задуха,	Біга кругом хати
Не викупиш у дружки кожуха.	Грошей позичати,
Наш боярин пелехатий,	Грошей позичати,
Наш боярин пелехатий	Кожуха викупляти.

Старший боярин давав гроші старшій дружці за кожуха, після чого кожух з покуття перекладали напроти покуття. Молодий з боярами сідав на покутті, а напроти сідала на кожусі молода. Мати повинна розплести їй косу.

Дружки співали:

Благослови, Боже,
І отець, і мати

Русу косоньку чесати.

Гості відповідали:

Бог благословить раз, другий раз і третій раз.

Дружки:

Стану я на вербину,
Стану я на вербину
Та й гукну я на родину,
Ой сходься, родоньку,
Чесати косоньку.

Мати молодої розплітала і розчісувала косу дочці.

Дружки:

Ой, гребінки ж, матінко,
гребінки
Розчесати русу косу навіки,
Подай, матінко, гребінця
Розчесати русу косу до вінця.
Ой дай, мати, масла,
Ой дай, мати, масла,
Я корову пасла,
Гонила на росу,
Дай помазати косу,
Гонила раненько,
Дай помазати гарненько.
Надворі терен тешуть,
Ой надворі терен тешуть,
А в хаті косу чешуть.
Надворі дотісують,

Ой надворі дотісують,
А в хаті дочісують.
Надворі дотесали,
Ой надворі дотесали,
А в хаті дочесали.
Надворі стружки скачуть,
А в хаті дружки плачуть.
Ой, глянь, ненько,
Та й на мій посад
Усі дівки у косах сидять,
А на мою косу та й роса впала,
Бо ти мою та й розчесала.
Не плач, матінко, по косі,
Заплач, матінко, по красі,
Бо коса ж буде косою,
А краса зійде росою.

Здавна коса вважалася символом цнотливості дівчини. Тому молодий після розплетення коси платив матері молодої гроші за косу.

Потім молодий одягав кожух і танцював з тещею.

Після цього кожух знову стелили на покутті вовною догори, на нього сідали молодий з молодою. Біля молодої – дружки, біля молодого – бояри.

Після вечері молодий з боярами повертався додому, а молода лишалася в батьківській оселі.

У неділю до приходу молодого дружки співали весільних пісень:

Жалуй мене, ненько моя,
Жалуй та й не лай
У чужую сторононьку заміж
не давай,
Бо у чужій сторононьці
Без вітру шумить,
Чужий батько, чужа мати
Не б'є – а болить.
Чужий батько, чужа мати
Не б'є, ні лає

Тільки піде до сусіди
Та й осуждає:
Сусідонько-голубонько,
Сусідо моя,
Сонливая-дрімливая
Невістка моя.
Взяла ж собі невісточку
молодую
Заспить вона ту зіроньку
світовую.

І не встане ранше мене
Хату замести,
Та не встане до схід сонця
Води принести.
– Ой, не вірте, сусідоньки,
Свекрусі моїй,
Та й повірте, сусідоньки,
Мені молодій.
Ой, уже, ненько,
Та й не раненько
Чом не вчиш мене, ненько,
Їсти варити,
Як свекрусі годити?
– Ой, годи ж, донечко,
Годи свекрусі, як рідній
матусі:
Ой устань раненько,
Вмийся біленько,
Поклонися низенько
Та й тримай світличку,
Як у віночку,
І рушничок на кілочку.
Ой тримай відерця чистесенькі
І водиці повнесенькі.
Бо прийдуть зовиці
Нап'ються водиці,
Вони цьому та й здивуються.
Думала та гадала
Марійка (ім'я молоді)
молодая:
Де цей горіх посадити,
Де цей горіх посадити,
Щоб його не зломити?
Посаджу я на отході,
Посаджу я на отході,
В батенька на городі.
Росте горіх, розвивається,
Росте горіх, розвивається,
Батько дитям утішається.
Росте горіх похилився,
Росте горіх похилився,
Батько дитям зажурився:
Годуй дитя не рік, не два,
Годуй дитя не рік, не два

Людям – поміч, а мені нема,
Людям – поміч ще й послуга,
А мені на серці – тяжка туга.
Через сінечки двоє дверечок
У вишневий садочок
Ой там Марійка овес брала,
Голубочків годувала,
І годувала, і напувала,
З голубами розмовляла:
– Ой загудіть, сиві голуби,
Защобечіть, соловеєчки,
Та завдайте жалю
Темному луку
Ще й батеньку моєму,
Що він мене віддає,
Куди сам не знає,
Щастя й долі не вгадає.
– Ой, доню моя, не Господь
же я,
Щоб я вгадав твою доленьку.
Ой проси, доню, у Господа-
Бога,
Щоб було щастя й доля.
Ой ходила Марійка по лану,
Полола пшениченьку з
бур'яну.
Ішов Іванко шапку зняв:
– Боже тобі, Марійко, помагай
Полоти пшениченьку на
коровай.
Це ж тієї пшениченьки насіння
Коли в тебе, Марієчко,
весілля?
– На неділю, Іваночку, на
неділю,
На тебе, Іваночку, вся надія.
Не гнівайся, мій батечку, на
мене,
Що навела я цих дружечок до
тебе
Ой годуй же їх білими
калачами,
Напувай же їх солодкими
медами,

Напувай же їх солодкими
медами,
Умовляй же їх ласкавими
словами,
Умовляй же їх ласкавими
словами,
Виряджай же їх з скрипками, з
цимбалами,
Виряджай же їх з скрипками, з
цимбалами
З молодими боярами.
Ой як давала мати дочку
У чужую стороночку,
Ой як давала та й заказала,
Щоб сім років дома не бувала.
Ой не йшла я годок, не йшла я
другий
Стало мені скучнесенько.
Куплю я золота, позолочу
крильця
Полечу до матінки та й сяду –
впаду
В вишневім саду на крайній
черешні.
А братичок ходить галочок
гонить,
А матінка його просить:
Не зганяй, синочку, тої
галочки,
Що на крайній черешні,
Ой бо то галочка від моєї
дочки.
Чи вона панує, чи вона горює,
Що до мене не прибуде?
Я й не паную, я й не горюю,
Як заказали, той не прибуду.
Даєш мене, ненько моя,
Та й на чужину
Пересади руту-м'яту
Та й на цілину.
Чи прийметься рута-м'ята
Та й на цілині,
Чи привикну, ненько моя,
Та й на чужині.
Чи прийметься-не прийметься,

Треба поливать,
Чи привикну-не привикну,
Треба привикать.
– Ой, батеньку-голубчику,
Прошу я тебе,
Як прийду я повінчана,
Чи приймеш мене?
– Одрізана скиба хліба
Та й не притулю,
Прийдеш, доню, повінчана,
То я й не прийму.
– Ой, матінко-голубонько,
Прошу я тебе,
Як прийду я повінчана,
Чи приймеш мене?
– Одрізана скиба хліба
Та й не притулю,
Прийдеш, доню, повінчана,
То я й не прийму.
Думай, думай ти, Марійко,
Думай ще й гадай
Брести тобі дві річеньки,
А третій Дунай.
Перебрела дві річеньки,
А Дунаю ні.
Забула я дівування,
А розкоші.
Дощик накрапає,
Хмарка наступає,
А Марійка з дружечками
Як мак процвітає,
Як сонечко сяє.
Грайте, музики, грайте,
Голос подавайте,
Нехай ненька чує,
Обідать готує,
Нехай вона не лякається
І з вечерею не ховається.
Чом ти мене, моя ненько, не
спитала,
Чим же мене свекруха
пригощала?
Дала мені хліба й солі ще й
води
Та й сказала свекрушина:

Більш не йди,
А хоч і прийдеш, то сама,
Щоб ти мені дружок не вела.

Якщо дівчину віддавали за нелюба, дружки співали:

Зайшло сонце за віконце,
За сад – виноград.
Сідай, сідай же, Марійко,
Сідай на посад.
Ой засвіти, мати, свічку,
Постав на столі,
Нехай же я подивлюся,
Чи пара мені?

Я ж цієї дружечки відбуду,
Я ж тебе, матінко, не забуду.

Засвітила мати свічку –
Неясно горить,
З ким любила – розлучилась,
Серденько болить.
З ким не зналась –
повінчалась,
Треба в світі жить.

В неділю опівдні молодий з боярами, дружками, світилками, сватами та свахами вирушав до молодої, щоб забрати її в свій дім. Його проводжала від порогу до воріт мати, обсипаючи зерном, грошима (монетами) та гостинцями.

Свахи співали:

Ой сип, матінко, овесець,
Щоб наш овесець рясний був,
Щоб наш Іванко красний був.
Бо наш овесець зелененький,
А наш Іванко молоденький.
Припав овесець росою,
Бо наш Іванко з красою.
Ой Доном, Доном
Їдь, мій синочку, з Богом,
Їдь, мій синочку, в чужу
стороночку.
Їдь, мій синочку, в чужу
стороночку,

Бери, мій синочку,
Чужую дитиночку.
– Ой не просто, мати,
Чуже дитя брати,
Бо треба, мати, в порогах
постояти,
Бо треба, мати, в порогах
постояти
Та треба, мати, подарунки
дарувати,
Аж тоді, мати,
Чуже дитя брати.

Старший боярин несе в руках гільце (сосна, завітчана кольоровими стрічками, гостинцями, квітами, барвінком, вгорі – кетяг калини і червона стрічка).

По дорозі свахи співали:

Ой на горі просо,
А в долині м'ята.
Скажіть, люди добрі,
Де сватова хата?
Сніг іде, стежка біліє,
Зять іде, теща радіє.
Сніг іде, буде розтавати,
Буде теща від зятя тікати.
Як виріже Іванко три різки,
Як ударить кониченька по під
жижки

Біжи, біжи, сивий коню, по під
гір'ям
До тієї Марієчки на подвір'я.
Там у тої Марієчки
Мед-вино п'ють,
Там тебе молодого давно
ждуть.
Там у тої Марієчки допивають,
Там тебе молодого
виглядають.

Ой попід лісом бита
доріженька,
Посеред лісу рублена
криниченька
Там їхав Іванко з боярами,
Йому калина дорогу
заступила.
Вийняв він шабельку, став
калину рубати

Стала калина до нього
промовляти:
– Не рубай мене гострою
шабелькою,
А прикрий мене сирою
земелькою.
Не задля тебе ця калина
саджена,
А задля тебе Марійка
наряджена.

На воротах у молоді хлопці ставили стіл і вимагали у сватів викуп за молоду. Поки сторони торгувалися, свахи співали:

Ой люди, люди-вороги
Поставали на воротах з киями,
Ні проїхати, ні пройти,
Ні коника вороного провести.
За чарку горілки не пускають
до дівки.

Ой доки ж ми тут стоятимем,
Сиру землю та й топтатимем
Чорненькими чобітками,
Золотими підківками?
За чарку горілки не пускають
до дівки.

Коли викуп зроблено, на порозі молодого зустрічають з хлібом-сіллю на рушниці батько й мати молоді, запрошують усіх до хати.

На посаді біля молоді сидить брат і сестра. У брата молодий повинен викупити молоду.

Після викупу молодий цілує молоду і сідає поруч.

Дружки співають:

Цінована тарілочка, цінована,
А вже наша Марієчка поцілована,
Хто цюю тарілочку цінував?
А Марієчку Іванко поцілував.

Якщо молодий не поцілував молоду, дружки співали:

Тобі, зятю, не женитися,
Тобі, зятю, не женитися,
Тобі, зятю, волочитися,
Тобі, зятю, жінки не мати,
Бо не вмієш цілувати.

Не сиди, зятю, боком,
Не сиди, зятю, боком,
Це ж тобі ненароком,
Присунься близенько,
Це ж твоє серденько.

Сестра молоді пришиває до кашкета молодого вінець (булавка, обвита червоними нитками).

Дружки співають:

Благослови, Боже, і отець, і
мати
Вінця пришивати.
Молодий повинен заплатити за
вінець.

Дружки співають:
Решето торохкоче,
Чогось воно хоче:

Півтора золотого
Від князя молодого.
Не дивися, зятю, в землю,
Не дивися, зятю, в землю,
А дивися у кишеню,
Витягай грошей багато
Вінця викупляти.

Після того, як молодий заплатить за вінець, сестра співає:

А я зятя обдурила –
З кропиви квітку пришила,
А він думав, що з барвінку,
Кладе гроші на тарілку.

Старший боярин викупляє у старшої дружки місце на столі, щоб поставити гільце.

Коли він поставить гільце на столі, дружки обламують його, забираючи гостинці і стрічки. Але спочатку зламують верхівку з кетягом калини і червоною стрічкою та віддають молодим.

Дружки співають:

Де бояри забарилися?
Де бояри забарилися?
Чи на мосту провалилися,
Чи сіно косили,
Чи хліба просили?
Заручена ти, Марійко,
заручена
Дала свою білу руку на
поруку.

Дружки співають боярам:

Їли бояри, їли,
Їли бояри, їли –
Півтора вола з'їли,
На столі ні кришечки,
Під столом ні кісточки.

Дружки:

Пам'ятай же, Іванку,
Даємо тобі Марійку.
Щоб боса не ходила,
Щоб гірко не робила,
Щоб не були вікном двері,
Щоб не спала без вечері.
Самі сіли вечеряти,
Її послали по воду
До холодного броду.
Поки водиці набрала,
То й вечерю втеряла.
Ой чи спиться, чи не спиться,
А вечеронька сниться.
Думайте, дружечки, гадайте,
Як мені батечка забувати,
Як мені батечка забувати,
Як мені свекорка називати?
Назову я його батечком –

Біла ручка, біла ручка
У батька мого
Ой чи буде, Іваночку, така ж у
твого?
Як будеш ти, Марієчко,
Та й покірненька,
Буде твоя голівонька
Спокійненька.

Бояри відповідають дружкам:

Їли дружечки, їли –
Півголуба з'їли.
На столі всі кришечки,
Під столом всі кісточки.

Він мені батечком не буде,
Він мені батечком не буде,
На моєму серденьку жаль
буде.

Думайте, дружечки, гадайте,
Як мені матінку забувати,
Як мені матінку забувати,
Як мені свекруху називати?
Назову я її ненькою –
Вона мені ненькою не буде,
На моєму серденьку жаль
буде.

Думайте, дружечки, гадайте,
Як мені братика забувати,
Як мені братика забувати,
Як мені дівера називати?
Назову я його братиком –
Він мені братиком не буде.

На моєму серденьку жаль
буде.

Думайте, дружечки, гадайте,
Як мені сестроньку забувати,
Як мені сестроньку забувати,

Перед від'їздом молоді до молодого ділили коровай.

Це доручалося робити дружку (з боку молоді) і старості (з боку молодого). Обидва, перев'язані навхрест рушниками, вносили на підносі коровай і зверталися до гостей:

– Старости-пані-підстарости! Благословіть цей коровай на мир Божий розділити!

Дружки співали:

Благослови, Боже, і отець, і мати,
Коровай кряти.

Гості відповідали:

Бог благословить раз, другий раз і третій раз!

Дружки співають:

Коровай кряйте,
Та й нам дайте,
Ще й тому соколу,
Що сидить на полу,
Дайте йому!

Дрібно край, дружечку,
дрібно,

Дружок і староста вирізали шишку з коровай і віддавали її молодим.

Потім відрізали куски батькові й матері, старшій дружці і старшому боярину і всім присутнім. «Підошву» від коровай виносили музикам.

Далі молодий дарував подарунки батькові, матері і найближчим родичам молоді. З подарунком обов'язково додавалася шишка. Відбувалося це дуже урочисто. Староста оголошував:

«Десь у нашої молоді є рідний батько...».

«Десь у нашої молоді є рідна мати...».

Коли молодий дарував подарунок тещі, свахи співали:

Теща зятенька бажала,

Якби її воля,

Барвінком двір вистеляла,

Посадила б серед двора.

«Десь у нашої молоді є хрещений батько...».

«Десь у нашої молоді є хрещена мати...» і т.д.

Свахи співали весільному батькові:

Щось у батька теліпається

Він її тисне та тисне,

Горілочка у барилечку,

Нехай вона йому скисне!

Потім гості обдаровували молодих. Подарунки приймав хрещений батько і хрещена мати.

Увечері наступала пора прощання молоді з дружками.

Дружки співали:

Як мені зовицю називати?

Назову я її сестрою –

Вона мені сестрою не буде,

На моєму серденьку жаль
буде.

– Прощай, прощай,
подруженько,
Бо ми вже йдемо,
Усе твоє дівування собі
беремо
– Беріть, беріть, подруженьки,
Та й не гнівайтесь,
Як вийдете за ворота,
То й поділитесь.

На прощання молода
роздавала друзкам кольорові
стрічки.

Тепер свахи співали:

Брала Марійка льон, льон,
Виганяла дружечок вон, вон,
Складала льон в копиці
Сідайте, молодиці.

Ой чого ж сидиш, Марійко,

Чом не дякуєш батечка?

Уже коники позапрягали

І візниченьки позавертали

Тільки сісти та поїхати...

– Велю коникам вівса дати,

А візниченькам погулять

Ой поки прийде батечко з саду

Та до мене на пораду.

Тільки батечко на поріг –

Йому Марійка аж до ніг:

– Спасибі тобі, мій батечку,

За твоє коханнячко,

Що я в тебе гуляла,

Мати й батько молоді виряджали молодих, обсіпали їх зерном,
гостинцями, монетами і вручали ікони.

Свахи співали:

Оце тобі, мати,

Праник у загаті,

Як будеш сорочки прати,

Будеш дочку споминати.

Вигортай, мати, жар, жар,

Буде тобі дочку жаль, жаль,

Кидай у піч дрова,

Оставайся здорова!

По дорозі до молодого свахи

співали:

Кучерявий візниче,

Важкого діла не знала –

Хату замести, води принести,
За віночок та в таночок.

Бариш мене, моя ненько,
бариш

Чом ти мені вечерять не
вариш?

Ненько моя, голубонько, не
гай мене,

Виряджай мене.

Тепер нічка темненькая,

Доріженька далекая,

Буде ж мені від друга наруга,

Буде мені від свекрухи друга

Ой там гора кам'янистая,

Там свекруха норовистая,

Як щось зроблю, вона
переробить,

А що скажу – то й
переговорить,

Хліба вріжу, вона скоса гляне,

Їсти хочу, аж серденько в'яне.

Якби ж моя рідна ненька
знала,

Вона б мені вечерять
прислала.

Хоч голубом, хоч синицею,

Хоч братиком, хоч сестрицею.

А братика вдома немає,

А сестриця дороги не знає.

Поганяй коней швидше,

Як не будеш поганяти,

Тут будеш ночувати.

З гори та на гору

Ми йдемо додому

До старої неньки,

Де пляшки повненькі,

Де бояри молоденькі.

Невістко наша, жаданко,

Не рік ми тебе жадали,

Сім літ сорочок не прали,

Поки тебе молодій діждали.
Топи, мати, хату,
Топи, мати, хату,
Веземо невістку багату,
Чи багата-не багата,
Якби тепла хата,
Чи любя-не любя,
Якби тепла груба.
Топи, мати, хату раненько,
Бо приїде син-соловейко,
Та привезе користочку,
На порозі у молодого свахи співали:
Прилетіла пава,
Прилетіла пава,
Серед двора впала,
І не кишкайте, не полохайте,
Нехай вона привикає

Молодую невісточку.
Ой люди, люди – вороги,
Не переходьте дороги,
Нехай перейде чоловік,
Щоб була доленька на весь вік,
Нехай перейде родина,
Щоб була доленька щаслива,
Нехай перейде Господь сам,
Щоб нашим молодятам щастя
дав.

Та додому не тікає.
Дайте їй жареного сім'я,
Щоб пристала до нашого
півня.

На порозі молодих зустрічали батьки молодого, запрошували їх і гостей до хати. Молодих садили на покутті. Ділили коровай у молодого, молода обдаровувала свекра, свекруху, хрещених та близьких родичів молодого, а гості обдаровували молодих за тим же обрядом, що і в молодій.

Після всього молодий знімав вінок з голови молодій і покривав голову хусткою.

В понеділок родичі молодій ішли до молодого шукати молоду, яку треба було заховати родичам молодого.

Наступної неділі родичі молодій приходили «на борщ» до сватів. Борщ обов'язково повинна зварити невістка.

А ще через тиждень, в неділю, родичі молодого ішли до сватів у гості.

Таким чином, українське весілля з давніх часів було подією урочистою, веселою і водночас сумною, але, безперечно, дуже важливою в житті людей, які вирішили поєднати свої долі.